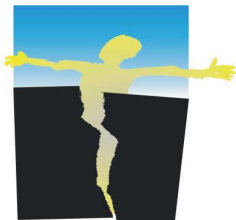

HELSINKI Bulletin

Helsinki Committee for Human Rights in Serbia

Rige od Fere str. #20, 11000 Belgrade, Serbia
tel./fax +381 11 30 32 408; e-mail office@helsinki.org.rs
www.helsinki.org.rs

N° 55 • Januar 2010

Novi patrijarh SPC - bez suštinskih promena

Promena na tronu Srpske pravoslavne crkve (SPC) neće doneti bitnije promene unutar same crkvene strukture, organizacije i načina funkcionisanja, kao ni u odnosu na njene svetovne ambicije. Novoizabrani patrijarh Irinej (Gavrilović), doskorašnji episkop niški, u tom smislu predstavlja spretno odabrani kontinuitet.

To znači da će SPC nastojati da očuva u poslednjih 10 godina osvojeni prostor na društvenoj sceni Srbije, učvrsti ga, proširi i produbi, pogotovo kada je reč o državnoj politici.

SPC kao izrazito konzervativna institucija pokazuje veliku odbojnost prema drugim verskim zajednicama, i to ne samo prema Katoličkoj crkvi, već i prema malim verskim entitetima. Verske zajednice su najčešće i etničke. Patrijarh Irinej ipak nagoveštava neke promene u odnosu prema Katoličkoj crkvi.

SPC ne prihvata novonastalu realnost u regionu, odnosno u Republici Srpskoj, Crnoj Gori i Makedoniji. Kada je o Kosovu reč, SPC ne prihvata nezavisno Kosovo. I patrijarh Irinej nastavlja sa istim stavovima. U svojoj pristupnoj besedi istakao je da je «jedan od prvih najsvetijih zadataka Crkve da sačuva mučeničko Kosovo» i «da pomogne državi koja se trudi i sve čini da ga odbrani od onih koji hoće da ga prigrabe» Po njemu, Kosovo je srpski Jerusalim, bez koga nema ni Srbije. Druga ključna odrednica njegove prisupne besede je isticanje obaveze crkve da «rasejani narod na svim kontinentima sjedini i da očuva jedinstvo, što je bio iskonski zadatak Crkve u svim vremenima». Ogromnim uticajem koji ima u Republici Srpskoj, agresivnim ponašanjem u Crnoj Gori, nepriznavanjem autokefalnosti Makedonskoj pravoslavnoj crkvi, SPC nastavlja sa negovanjem opasne nacionalističke mitologije.

Milorad Tomanić, istoričar i autor knjige "Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj" ističe da će mitropolit Amfilohije i dalje imati veliki uticaj u SPC, što znači da neće biti velikih promena ni u odnosima sa pravoslavnim crkvama u regionu.

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO

Takodje ističe da će biti spremnosti na dijalog, ali na dijalog sličan dijalogu pravoslavnih i katolika, koji se vodi od polovine XI veka, ali bez konkretnih pomeranja.

Profil novog patrijarha

Novoizabrani patrijarh Irinej će, po svoj prilici, pratiti taj «glavni tok» Srpske pravoslavne crkve. Po ocenama poznavalaca crkvenih prilika, ima, međutim i nesumnjive kvalitete koji će možda doprineti postepenim pomacima Srpske pravoslavne crkve u pozitivnom smeru.

Posebno se ističe da je, u odnosu na druge episkope i crkvene velikodostojnike, lično skroman (po čemu je sličan svom učitelju i verovatnom uzoru počivšem patrijarhu Pavlu). Analitičari se takodje slažu da je «razuman», «mudar», «tolerantan» i «čovek kompromisa». Iako u uslovnoj podeli unutar SPC na «konzervativce» i «reformatore», pripada konzervativnom krilu, tvrdi se da nije netrpeljiv ni prema «reformatorima» i da nije odbojan prema dijalogu sa njima.

U kratkom promotivnom nastupu novoustoličenog patrijarha nema ni nagoveštaja unutrašnjeg preispitivanje crkve u vezi sa najdelikatnijim temama koje su obeležile njen «povratak» (nakon «komunističkog izгона», kako njeni velikodostojnici sami vole da kažu) medju važne društvene aktere. Prvenstveno, svakako, u odnosu na

tešku hipoteku SPC iz ratova na prostoru bivše Jugoslavije, s obzirom na ulogu koju je imala u «buđenju nacionalne svesti» i tokom ratnih dejstava (od blagosiljanja vojnih i paravojnih jedinica i ratnih komandanata, propagande, logističke podrška, učešća na vojnim i političkim skupovima ratnih rukovodstava, do neposrednog učešća sveštenih lica u vojnim akcijama). Tako, na primer, SPC se nije još oglasila povodom inicijative predsednika Republike Borisa Tadića da Narodna skupština usvoji rezoluciju o Srebrenici. Tim povodom pokrenuta je rasprava ne samo unutar političke elite, već i šire.

Temelj delovanja SPC i sa novim patrijarhom počivaće na nacionalizmu kao nepromenjenoj vrednosnoj vertikali njenog identiteta i «duhovnog» delovanja u srpskom nacionalnom korpusu.

U Nišu 26. januara 2009. Irinej je, izmedju ostalog, izjavio: "... Mi znamo šta je otprilike filozofija i psihologija islama. Oni kada su u manjem broju umeju da se ponašaju i da budu korektni. Kada postanu ravni po broju, onda oni već dižu glavu, a kada postanu nadmoćni i superiorni, čine pritisak ili da se ise, ili da se pridje njima. To je filozofija islama. Zato je jako teško tim ljudima koji žive nesigurnim životom"¹. Na ovu izjavu su odmah reagovale obe islamske zajednice u Srbiji.

Nije propustio priliku da pomene da su Crnogorci i Srbi isti narod. Naime, istakao je da je „podela koja se dogodila izmedju Crne Gore i Srbije bezumna i nerazumna, jer smo mi isti narod sa istim korenima“.² To pokazuje da će njegov stav o crnogorskoj crkvi – koju je nazvao “neozbiljnom zajednicom koju, nažalost, država podržava (crnogorska)”³ biti negativan.

Činjenica da je izabran neočekivano brzo – za samo nekoliko sati – nakon gotovo dvogodišnjih

¹ Blic, 27. januar 2010.

² Kurir, 27. januar 2010.

³ Blic, 27. januar 2010.

unutrašnjih previranja i međusobnih nadmetanja arhijereja tokom dugog odsudstva bolesnog patrijarha Pavla – daje za pravo onima koji smatraju da je Irinej «jedino rešenje za mir u kući».

Najznačajniji iskorak koji bi pod njegovim vodjstvom mogla da učini Srpska pravoslavna crkva odnosi se na poboljšanje odnosa sa Rimokatoličkom crkvom i Vatikanom. Njegova sklonost ka ekumenizmu se već ispoljila i javno u više navrata, otvorenim zagovaranjem papinog dolaska u Srbiju za tri godine (2013), kada će u Nišu, rodnom mesu cara Konstantina, biti obeležena 1700. godišnjica Milanskog edikta.

Predizborna kampanja

S obzirom na dužinu odsustva patrijarha Pavla iz aktivnog života, predizborna kampanja za izbor njegovog naslednika trajala je praktično dve godine. Iako se, po prirodi crkvenih stvari, vodila iza kulisa, do javnosti su različitim kanalima stizale informacije o unutrašnjim sporenjima, ponekad i na ivici skandala, nadmetanju više lobija i različitih struja, kao i potencijalnim favoritima pojedinih interesnih grupa, kako unutar crkve, tako i izvan nje.

U poslednjoj sedmici uoči izbora kampanja je prenetu u javnost. Bila je očigledna namera da se neutrališe ili onemogući bosanska struja koju predvodi vladika zvrničko-tuzlanski Vasilije (Kačavenda). U tom smislu pojedini mediji - kako tabloidi, tako i ozbiljniji - su nastojali da diskredituju Vasilija obelodanjivanjem raskoši i luksuza njegovih vladičanskih dvora u Bijeljini, i ukazujući na pikantne detalje iz njegove biografije, poput višedecenijskog rada za Službu državne bezbednosti.

Glavni pretendent za novog srpskog patrijarha bio je mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije (Radović), koji je «kao prvi među jednakima» zamenjivao patrijarha Pavla tokom njegove bolesti, a nakon

njegove smrti bio izabran za «čuvara trona». Njegove su pretenzije počivale koliko na ugledu koji uživa među ostalim jerarsima SPC, toliko i na podršci koju je, kako se čini, imao od ruske i grčke pravoslavne crkve. Međutim, neposredno uoči izbora, do javnosti su stigle kritike na njegov račun zbog navodne uzurpacije prava koja pripadaju samo patrijarhu i posebno, zbog njegove ideološke obojenosti (blizak desnim nacionalističkim krugovima, politički oličenim u Demokratskoj stranci Srbije).

Osim što je neutralisan bosanski lobi, vlasti u Beogradu, kako se neformalno ističe, želele su da budući patrijarh bude neko iz Srbije, a za najozbiljnijeg kandidata važio je episkop bački Irinej.

Kako se glasalo u Svetom sinodu

Glasanje 45 članova izbornog sabora Srpske pravoslavne crkve (22. januara) je na indikativan način pokazalo autentičnost prethodnih nagađanja o unutrašnjem odnosu snaga među crkvenim velikodostojnicima. Naime, u prvom krugu, potrebnu, natpolovičnu većinu glasova dobio je samo mitropolit Amfilohije, a u drugom vladika niški Irinej; za dvojicu kandidata sa najvećim brojem glasova, vladiku banjalučkog Jefrema i vladiku bačkog Irineja, glasalo se u trećem i četvrtom krugu, a prošao je bački Irinej.

Prema važećim pravilima SPC, imena trojice kandidata sa najvećim brojem glasova stavljaju se u tri posebne koverete, a ovlašćena osoba (u ovom slučaju, arhimandrit Gavriilo iz manastira Lepavina u Hrvatskoj) iz Jevanđela izvlači jednu sa imenom budućeg patrijarha.

Ceo postupak trajao je samo nekoliko sati.

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO

Irinej čovek kompromisa

U predizbornim nagađanjima ime episkopa niškog Irineja gotovo se uopšte nije spominjalo. Tek nekoliko dana pre zasedanja izbornog Sabora niški vladika je za više medija počeo da daje intervjuje koji su se uglavnom odnosili na postupak i način izbora budućeg patrijarha. Njegova medijska promocija u tom trenutku svakako je zanimljiva, jer se oglašavao on, a ne, na primer, zvanični portparol SPC, vladika bački Irinej. Takođe, i njegove prognoze su bile veoma dobre: «Ne verujem da će biti toliko izbornih krugova glasanja da izbor 'uđe' u sledeći dan. Mi u Saboru se dobro poznajemo, znamo kakav je ko, šta može da učini i koliko da doprinese životu Crkve».

Patrijarh Irinej (80), spada svakako medju poštovane crkvene dostojanstvenike, koji je tokom duge monaške karijere bio blizak saradnik patrijarha Pavla. Takođe, važi za jednog od najaktivnijih predstavnika crkvene diplomatije. U tom svojstvu odigrao je ključnu ulogu u rešavanju raskola SPC u Americi (putovao je u SAD više od 20 puta) i to uspešno priveo kraju; takođe, 2002. godine rukovodio je u Nišu pregovorima sa Makedonskom pravoslavnom crkvom, kada se činilo da je rešenje dugogodišnjeg spora izmedju dve crkve blizu; kasnije su, međjutim, odnosi ponovo zahladneli zbog tvrdokornog stava SPC.

Patrijarh Irinej rođen je u Srbiji (u okolini Čačka): «Ako i nije (bio) njen kandidat, njegovim izborom država je sigurno odahnula», kaže poznavalac prilika u crkvi, novinar Jovan Janjić. On dodaje da je država na mestu patrijarha dobila pouzdanog čoveka «spremnog za saradnju sa državom».

I ostali poznavaoци prilika u crkvi, Živica Tucić, Mirko Đorđević i drugi u prvi plan ističu patrijarhovu umerenost i odmerenost, spremnost

za dijalog izmedju različitih struja u vrhu SPC (oko liturgije, kalendara, ekumenizma i dr), i sklonost kompromisima. Takođe, i njegovu spremnost za dijalog sa ostalim verskim zajednicama u Srbiji i van nje.

Šta se može očekivati od novog poglavara SPC

Medju najznačajnijim promenama koje se mogu očekivati od patrijarha Irineja u odnosu na njegovog prethodnika je «ekumenski iskorak».

Patrijarh Irinej je počeo pripreme za obeležavanje najznačajnije godišnjice hrišćanstva, 17 vekova od Milanskog edikta (313. godine), još dok je bio vladika. Ideja je da se centralna proslava jubileja održi u Nišu, gde je rođen car Konstantin, a Niš bi bio mesto susreta najistaknutijih hrišćanskih poglavara iz celog sveta, uključujući i papu. Irinej ističe da bi to „Srbiji dalo počasno mesto i ulogu, jer bi, u stvari, to bio prvi susret najviših predstavnika Istočne i Zapadne crkve posle 1054, kada je došlo do raskola između njih». Istom prilikom on je rekao da bi dolazak pape Srpska pravoslavna crkva pozdravila: «To bi bila prilika ne samo za ekumenski susret, nego i dijalog. I možda 'zlatna' prilika da se postavi pitanje ponovnog ujedinjenja i počne razgovor o tome». Slično stanovište sadašnji patrijarh iznosio je i ranije. Kako podseća *Politika*, on je još 2008. godine za taj list izjavio da «nema razloga da se plašimo ili stidimo

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO

susreta sa papom», dodajući da su «taj susret i dijalog neophodni».

Takođe i prilikom prvog susreta sa novinarima u svojstvu patrijarha, Irinej je insistirao na neophodnosti međusobnog razgovora: „...Taj događaj i susret je neophodan da bi počeli da se rešavaju problemi koji su se toliko nataložili da smo se mnogo udaljili jedni od drugih“.

Ne treba sumnjati da će takvo stanovište novog «prvog među jednakima» velikodostojnicima Srpske pravoslavne crkve imati žestoke otpore, zbog tvrdokornog stava prema Vatikanu. Na direktno pitanje o tome, episkop bački Irinej izbegao je direktni odgovor, ali iz konteksta se može zaključiti da je on protiv takvog

iskoraka. Javnu podršku za svoj stav do sada je patrijarh dobio jedino od vladike Irineja (Dobrijevića).

Aktuelna zbivanja u zemlji i donošenje ključnih državno-nacionalnih odluka teško se mogu zamisliti bez uticaja crkve. Kakav će stav o njima imati patrijarh Irinej još je rano prosuđivati, jer se o svemu tome još nije izjašnjavao. Međutim, očekivanja poznavalaca prilika u crkvi idu u pozitivnom smeru. Živica Tucić, na primer, kaže da crkva za sebe tvrdi da je glas naroda, pa ako je tako onda to treba da bude prisutno i u njenom javnom delovanju. Odnosno, kako kaže Tucić, ako je 65 posto građana za priključenje Srbije Evropskoj uniji, onda bi to morao da bude i «glas» crkve.

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO